

תושבות של פלסטינים במזרח ירושלים
עדכון - סתיו 1996

תחקיר וכתובה: יוסי וולפסון

המוקד להגנת הפרט

תושבות ירושלים: התפתחויות באביב-קיץ-סתיו 1996

כללי - מזרח ירושלים והתושבות בה *

בסכסוך בין ישראל לבין הפלסטינים יש לירושלים מעמד מיוחד ותפקיד מיוחד. היותה סלע מחלוקת רגיש במשא ומתן מקרין על חיי היום-יום של תושביה. ישראל נקטה החל מ-1967 בצעדים נרחבים שנועדו להשפיע על מעמדה של העיר. אחד הצעדים הראשונים היה החלת החוק הישראלי בחלקים נרחבים בירושלים המזרחית (אם כי לא בכל השטח האורבני של ירושלים ופרבריה הפלסטיניים). עם צעד זה הופרד גורלם של תושבי ירושלים מגורלם של שאר תושבי השטחים הכבושים. אחד הביטויים לכך הוא במישור התושבות.

הפלסטינים שנפקדו בירושלים במפקד שהתקיים לאחר מלחמת 1967 קיבלו תעודות זהות כחולות, של תושבי ישראל (זאת להבדיל מתעודות הזהות הכתומות הנהוגות בשטחים שהוכפפו לממשל צבאי). יודגש, עם זאת, כי הם לא קיבלו מעמד של אזרחות ישראלית, אלא תושבות בלבד. את שרותי משרד הפנים הם מקבלים בלשכה של משרד הפנים הישראלי הממוקמת במזרח ירושלים ולא במשרדי המינהל האזרחי שהוקם בשטחים. לימים נקבעה גם המשמעות המשפטית של החזקת תעודת הזהות: בהתאם לפסיקת בית המשפט העליון הישראלי **, תעודת הזהות הכחולה היא בגדר רשיון לישיבת קבע בישראל, רשיון שניתן בהתאם לחוק הכניסה לישראל (העובדה שלא הפלסטינים נכנסו לישראל אלא ישראל השתלטה על מקום היוולדם ומגוריהם לא שינתה פסיקה זו).

רשיון ישיבת קבע אינו נוקשה וקבוע כמו מעמד של אזרחות. שר הפנים יכול להפקיעו בתנאים מסוימים, אך חשוב מזה: בהיעדר ישיבת קבע בפועל, נפסק, הרשיון פוקע מאליו. מי שהעביר את מרכז חייו מישראל למקום אחר - רשיונו פוקע ללא כל צורך בפעולה מצד משרד הפנים, ומשרד הפנים זכאי להחרים לו את תעודת הזהות, אשר שוב איננה משקפת רשיון ישיבה תקף. לפי פרשנות משרד הפנים, החרמה זו של תעודת הזהות אינה מהווה אפילו אקט של ביטול תושבות, המחייב שימוע והנמקה, שכן "רשיון הישיבה" פקע מאליו בהעדר ישיבה בפועל.

* למידע נוסף נא ראו חוברת המוקד להגנת הפרט: "תושבות של פלסטינים במזרח ירושלים - הרצאות שנישאו ביום עיון שנערך בירושלים ב-28 ביולי 1994 בחסות המוקד להגנת הפרט".

** בג"צ 282/88 מובארק עוואד נ' ראש הממשלה ושר הפנים, פד"י מב(2) 424.

ההתייחסות לילדי תושבי ירושלים הפלסטינים גם היא בהתאם לחוק הכניסה לישראל ולתקנות שהותקנו במסגרתו: במסגרת תקנות אלה מוקנה לילד שנולד בישראל המעמד של אביו או אפוטרופסו. אם ההורה השני מתנגד, נתון מעמדו של הילד לשיקול דעתו של שר הפנים. התקנות כלל אינן מתייחסות לילד של בעל רשיון ישיבה שנולד בחו"ל, ולמקרים אלה מתייחס משרד הפנים כלבקשה לרשיון קבע: בקשת אחמ"ש * (איחוד משפחות).

תושבים ירושלמים הנישאים למי שאינו תושב בישראל (וזה עשוי להיות פלסטיני תושב הגדה, עזה או ירדן או תושב זר כלשהו) אינם מקבלים עבורו רשיון לישיבת קבע באופן אוטומטי. עליהם להגיש בקשה לאיחוד משפחות במשרד הפנים, וזו נדונה על פי שיקול דעת של שר הפנים. משך הדיון בבקשה אינו מוגבל בחוק, ואין על השר חובת הנמקה ע"פ חוק. היחס לבני הזוג הוא כאל מהגרים. במדיניות משרד הפנים בנושא איחוד המשפחות חלו התפתחויות במשך השנתיים האחרונות, אשר יידונו כאן בהמשך.

ההסדר המשפטי של תושבות בירושלים, כפי שתואר, יוצר מצב שבו מאזן ההגירה בירושלים המזרחית יהיה לעולם חד-צדדי: להוציא ילדים ששני הוריהם מזרח ירושלמים, ואשר מקבלים תעודות זהות של ישראל, אין משרד הפנים מנפק רשיונות ישיבה חדשים לפלסטינים. לאלו יש להוסיף תעודות זהות הניתנות למשתפי פעולה עם השלטון, תעודות זהות המושגות באמצעות שוחד וקשרים ואת אותן תעודות זהות המנופקות במשורה במסגרת איחוד משפחות, ואשר מספרן מווסת ע"פ שיקול דעתו של משרד הפנים. מנגד, מי שיוצא ללימודים בחו"ל ואינו חוזר במהלך תקופה נתונה; מי שמשחק בירדן או בעזה ואף מי שעובר להתגורר בחלקי המטרופולין של ירושלים שהחוק הישראלי לא הוחל עליה - כל אלו מאבדים לעולמים את זכותם להתגורר בירושלים.

הסיטואציה הגאו-פוליטית המיוחדת של ירושלים והפלסטינים מעצימה את היקף הבעיה. כאמור, הגבולות של השטח שהחוק הישראלי הוחל עליו אינם חופפים את גבולות המטרופולין. בנוסף, קשרי משפחה של הפלסטינים בירושלים עם פלסטינים בגדה, בעזה ובירדן, אליהם מצטרפים דפוסי נישואין מסורתיים של חתונה בין בני דודים, מרבים את המקרים של נישואין בין תושבי ירושלים לבין תושבי השטחים. מבחינה חברתית אין תושבי ירושלים שתחת החוק הישראלי מהווים יחידה נפרדת משאר העם הפלסטיני, ונישואין ביניהם לבין תושבים שמחוץ לשטח השיפוט של ישראל הם טבעיים ומרובים.

ההגירה של תושבי ירושלים לפרבריה ואל ערים וארצות אחרות זכתה לזרוז ע"י שורה של קווי מדיניות ישראלים. בשטח השיפוט של ישראל במזרח ירושלים קיים מחסור חמור במקומות מגורים (מזה שנים סובלת ירושלים המזרחית

* כיום מסתמן, שבקשות עבור ילדים שנולדו מחוץ לישראל יטופלו באותו נוהל המו בקשות עבור ילדים שנולדו בישראל.

ממדיניות גלויה למחצה של קשיים ניכרים בקבלת היתרי בנייה) ובכיתות לימוד, למשל. מדיניות התושבות של משרד הפנים גם היא תרמה את שלה: עד שנת 1994 היתה מדיניות משרד הפנים לאשר אך ורק בקשות אחמ"ש שהוגשו ע"י תושבים גברים של ירושלים שנישאו לנשים שאינן תושבות. בקשות של נשים תושבות ירושלים עבור בעליהן (שאינם תושבי ירושלים) נדחו אוטומטית בטיעון המוצהר, כי אישה ערביה הולכת בעקבות בעלה. מדיניות זו אילצה נשים שנישאו למי שאינם תושבים ללכת בעקבות בעליהן, לעקור מהעיר, ולקבוע את מרכז חייהן מחוצה לה.

הן לא ידעו אז, כי בצעד זה הן מסכנות את עתידן כתושבות ירושלים: משרד הפנים לא התריע בפניהן על אפשרות זו. אדרבא: ניתן להן לצאת ולהיכנס בגשרים, תעודות זהותן חודשו במידת הצורך והן המשיכו לקבל את מלוא השרותים במשרד הפנים. כיום, מופתעות רבות מהנשים האלו כאשר בהגיען ללשכת משרד הפנים, מוחרמת מהן תעודת הזהות הכחולה, והן נדרשות להשיג תעודה "כתומה", של השטחים, או לעזוב את הארץ לירדן.

עניין התושבות במזרח ירושלים הפך קריטי יותר מאז החלה ישראל להפעיל את מדיניות הסגר על השטחים. מאז 1967 מוכרזים השטחים "שטח צבאי סגור" שהיציאה ממנו מותרת רק בהיתר הצבא. עם זאת, היציאה לישראל נתאפשרה לתושבי השטחים מתוקף היתר כללי. נאסרה רק יציאתם של פרטים - על רקע בטחוני.

החל משנת 1991 התהפכו היוצרות, ועל כלל האוכלוסייה נאסר להיכנס לישראל. נתאפשרה כניסה רק בהיתרים (ולעתים לקבוצות אוכלוסייה, כגון נשים). מדי פעם - בייחוד לאחר פיגועים - מוחרף הסגר, ומדי פעם חלה בו הקלה. באופן כללי המגמה לאורך כל שנות התשעים היתה של החרפה מתמדת. עם החרפת הסגר ניתן פתרון לאותן משפחות שבהן אחד מבני הזוג תושב ישראל (כולל מזרח ירושלים) והאחר תושב השטחים. הפתרון ניתן ע"י אישורים תקופתיים, שכללו גם אישורי לינה - במסגרת המכונה "נוהל משפחות חצויות".

הקריטריונים של נוהל זה השתנו במשך הזמן, ותמיד היו כפופים גם לאיסורים שמקורם בטחוני או פלילי. בכל פעם שהוחרף הסגר, הושעו ההתרים שניתנו ע"פ נוהל זה, וכאשר הנוהל חודש, נדרשו בני הזוג הלא-ירושלמים לשוב ולהתרוצץ במשרדי המינהל כדי לקבל היתרים חדשים.

על רקע זה עלתה עוד חשיבותה של תעודת הזהות הכחולה המאפשרת שהייה רצופה, חוקית ובטוחה בירושלים, בנוסף לזכות לעבוד ללא צורך בהיתר מיוחד נוסף.

התפתחות מדיניות משרד הפנים בשנים 1994-1996

שינוי המדיניות בשנת 1994

במחצית הראשונה של שנת 1994 שינה משרד הפנים את מדיניותו במה שנוגע לאיחוד משפחות: אם קודם (כאמור לעיל) סורבו על הסף בקשות של נשים תושבות מזרח ירושלים לאיחוד משפחות עם בעליהן, כעת הוחלט שהן יישקלו לגופן. נמסר, כי הבקשות ייענו בחיוב, ובלבד שהאישה לא חדלה להיות תושבת ושסייגים בטחוניים או פליליים לא חלים על הבעל (כך במכתב של טובה אלינסון, דוברת משרד הפנים, למיכאל ורשבסקי מהמרכז לאינפורמציה אלטרנטיבית מ-16.6.94). הקריטריונים, כפי שנמסרו לעו"ד אליהו אברם מהאגודה לזכויות האזרח בישראל, היו: היעדר מניעה בטחונית ופלילית, בני הזוג נשואים, חיים בישראל ומענם הרשום בישראל (מכתבה של עו"ד יוכי גנסיין, סגן בכיר לפרקליט המדינה, מתאריך 23.6.94 בעקבות בג"צ 2797/93 בלינדה גרבית נ' שר הפנים). ידוע לנו, רק כ"תורה שבעל פה", שהחלטה כללה גם בחינה מחדש של בקשות שהוגשו מאז 1.1.92 (מתוך תרשומות של שיחות שניהל המוקד עם מנהל לשכת משרד הפנים במזרח ירושלים בשנת 1994).

יישום המדיניות החדשה עד סוף 1995

בעקבות ההודעה על המדיניות החדשה, הוגשו למשרד הפנים בירושלים אלפי בקשות לאיחוד משפחות. משרד הפנים מוסר בראשית 1996 על 5,000 בקשות בשנתיים שקדמו לכך. ספרור הבקשות גם הוא מעיד על כמותן: הספרור הוא סידורי, לפי מועד ההגשה, והמספרים בסוף 1994 עוברים את ה-3,000.

המענה לבקשות בא בקצב איטי ולא אחיד, אולם בקשות רבות נענו בחיוב. לגבי הבקשות שלא נענו, נמסר לנו בכתובים באופן סטנדרטי, שהנושא בטיפול, ומקור העיכוב בעומס הרב שנוצר במשרד הפנים. עוד נמסר בכתובים באותה תקופה, כי מטופלות בשלב זה הבקשות שהוגשו עד ליוני 1994.

חורף 1995-1996: לקראת גיבוש מדיניות חדשה

מספר ארועים מציינים את סוף שנת 1995, וניתן להניח שלרובם ככולם היתה השפעה על שינוי נוסף במדיניות משרד הפנים. בסוף ספטמבר נחתם הסכם הביניים בין ישראל לפלסטינים, ובו מספר התייחסויות לתושבי מזרח ירושלים מבחינת אופן השתתפותם בבחירות לרשות הפלסטינית. נושא ירושלים עצמו, היה מהנושאים שהושארו לדיונים בהסדר הקבע.

בנובמבר נכנס לחפקיד שר הפנים - לאחר תקופה ארוכה של תחלופה - השר חיים רמון, שעתידי היה לכהן עד להקמת הממשלה החדשה בקיץ 1996.

בנובמבר ובדצמבר 1995, בסדרה של כתבות תחקיר בעיתון "ידיעות אחרונות", נחשפו פרשיות שחיתות בלשכת משרד הפנים במזרח ירושלים. בתחקיר דווח, כי תעודות זהות ירושלמיות ניתנו על בסיס של קשרים ובאמצעות מתווכים, שגבו כסף מתושבים והעניקו טובות הנאה לעובדי הלשכה.

בעקבות התחקיר נפתחה חקירה משטרתית, הלשכה נסגרה לתקופה מסוימת ובעלי תפקידים בה הושעו. רבים מהם הוחזרו לתפקידם מאוחר יותר, אך לא מנהל הלשכה, מר חיים בן עטר.

לבסוף, יש לציין את לחצם של עורכי דין וארגוני זכויות אדם להסדיר את הקלוקלים בתפקוד הלשכה.

החל מדצמבר 1995, משנפתחה לשכת משרד הפנים מחדש, החלו פקידי הלשכה להשיב לפניות המוקד ואחרים בעניין בקשות אחמ"ש, כי הטיפול בהן מוקפא עד להערכה חדשה ברמות הגבוהות ביותר.

ינואר 1996: כללים חדשים

ואכן, בראשית 1996 בעקבות עתירה מקובצת לבג"צ (בג"צ 7930/95 נרימאן מתפוז ו-39 אחרים נ' שר הפנים), שהגיש עו"ד דכוואר בעניין לקוחותיו הממתינים להכרעה בבקשות האחמ"ש שהגישו, הודיע משרד הפנים על מדיניותו החדשה. המדיניות מפורטת במכתב של עו"ד מלכה סן מהלשכה המשפטית של משרד הפנים לעו"ד יוכי גנסין ממח' בג"צים בפרקליטות המדינה, מכתב שתאריכו 17.1.96.

עיקרי המכתב הם:

בעקבות שורה ארוכה של עתירות לבג"צ ופניות "קדם-בג"צ" לפרקליטות, הונח נושא האחמ"שים במזרח ירושלים על שולחן השר. הבדיקה העלתה כי הוגשו כ-5,000 בקשות כאלו בשנים '95-'94. הבקשות טעונות, לדעת השר, "בירור עובדתי מעמיק" באשר למרכז החיים של המבקש, מרכז חיי ילדי המבקש ולגבי השאלה אם מדובר בנישואין לשמם ולא לשם קניית טובת הנאה בלבד. מלבד זאת, הטיפול בבקשות מחייב התייעצות עם גורמי ביטחון ועם משטרת ישראל והפעלת שיקול דעת. משך הזמן להכרעה יהיה, לכן, ממושך.

לאור כל זאת הוחלט על מספר כללים:

מעתה לא תירשם בקשה "אם לא תיתמך במסמכים מתאימים שמהם ניתן יהיה להסיק כי מרכז החיים של המבקש הוא בישראל (פירוט המסמכים הנדרשים יופיע בטופס הבקשה)".

"משנרשמה בקשה, יהיה אופן הטיפול בה כלהלן -

1. כשהמבקש הוכיח שמרכז חייו היה בישראל בתקופה שבין שנה לשלוש שנים קודם להגשת הבקשה, תינתן לבן הזוג אפשרות ישיבה ועבודה בישראל. אם תחלוף שנה וחצי בלא שנתקבלה החלטה סופית בבקשה, יוענק לבן הזוג במועד זה רשיון ישיבה מסוג א/5 עד להחלטה הסופית בבקשה.

2. כשהמבקש הוכיח שמרכז חייו היה בישראל רק במשך השנה האחרונה שקדמה להגשת הבקשה, כי אז תינתן לבן הזוג אפשרות ישיבה ועבודה בישראל עד שימלאו שלש שנים שבהן יהיה מרכז חייו של המבקש בישראל, ובמועד זה תיבחן הבקשה ליתן לבן זוגו רשיון לישיבת קבע".

"במובחן משאלת מרכז החיים של המבקש, ובנוסף לה, כשהמדובר בנישואין זה מקרוב, יתבקשו בני הזוג לבוא למשרד הפנים לשם בחינת קשר הנישואין". (!?)

עוד קובע המסמך, כי יוקצה לאלתר כוח אדם לטיפול בבקשות.

יישום הכללים החדשים: הקפאה ועריכה מחדש של הבקשות

יישום הכללים החדשים הורגש בשטח רק בהדרגה, ועד היום הוא חלקי ביותר. למעשה, יושמו כמעט רק החלקים המטילים קשיים בדרכם של התושבים הפלסטינים, ובד"כ לא יושמו ההסדרים שנועדו לפתור את בעיותיהם בתקופת הביניים שעד לסיום הדיון בבקשות. היישום האטי נובע, אולי, בין היתר, מאי בהירות לגבי ניהול הלשכה. לאורך מספר חודשים לא היה ללשכה מנהל קבוע.

באפריל '96 נמסר לנו ע"י פקידת לשכת משרד הפנים במזרח ירושלים המטפלת בבקשות אחמ"ש, כי אין בנוהל החדש כל חידוש, להוציא דקדוק רב יותר בבדיקת מרכז החיים. עוד נאמר, כי פקידי הלשכה עורכים מחדש את כל בקשות האחמ"ש. לדבריה, לא נוסף להם כוח אדם.

תשובות דומות קיבלנו גם בהמשך בשיחות עם פקידי משרד הפנים, וכאלו היו גם התשובות שקיבלו גורמים אחרים: לא ניתנות תשובות לבקשות לגופן, אלא הפקידים עוסקים בבחינת הבקשות הקיימות לפי סדר הגשתן, ובבחינה אם דרושים להם מסמכים נוספים. ביוני הוסיפה אותה פקידה ואמרה, כי עוד אין החלטה בסוגיה מיהו הגורם שיכריע בבקשות ובאיזה אופן.

בשיחה מ-1.7.96 שניהל עובד המוקד עם מר אהרון לוזון, מנהל לשכת משרד הפנים, אמר לוזון, כי הוא מקווה, שתוך חודשיים הם יתחילו "לשחרר את הסתימה" הקיימת היום בנושא הבקשות לאיחוד משפחות. הוא דיבר על כך שפקידי הלשכה מתחילים בבקשות משנת 1993 ומתקדמים ע"פ סדר הגשה.

דרישות להשלמת מסמכים

הצורך בבדיקה מדוקדקת של מרכז החיים, והכוונה להתנות הגשת בקשת אחמ"ש בהגשה של מסמכים שונים, מוזכרים במכתבה של עו"ד מלכה סן מ-17.1.96.

במהלך האביב הסתברה לנו משמעות ביטויים אלו.

באמצע אפריל הגיעו למוקד שתי פניות מלשכת משרד הפנים, שתיהן חתומות בידי פקידה בשם אורלי אלבלדס, ושתייהן לגבי בקשות אחמ"ש אשר אושרו זה מכבר. בפניות נתבקשנו להפנות את המשפחות להגשת בקשת אחמ"ש חדשה בהתאם לנוהל החדש, ללא אגרה. הבקשה צריכה להיות מוגשת בצירוף מסמכים שפורטו בדף נפרד:
תעודת נישואין

חוזה שכירות / רכישת דירה ע"ש המבקש [התושב] מאז יום הנישואין

חשבונות בקשר לדירת המגורים ע"ש המבקש מאז יום הנישואין (ארנונה, חשמל, טלפון וכד')

הודעות / תעודות לידה של הילדים

אישורי לימודים של הילדים במסגרות חינוך שונות לפחות מגיל 6, ותעודות גמר שנתיות

אישורים בדבר קבלת שרותים רפואיים של המבקש וילדיו (טיפת חלב, פנקסי היסונים וכד')

אישורים בדבר קבלת תשלומים מהביטוח הלאומי

אישורים בדבר מקום העבודה של המבקש והמוזמן

מסמכים אחרים המצביעים כי מרכז חיו/ה של המבקש/ת הוא בישראל.

מכתבים מעין זה, לגבי בקשות שכבר אושרו, לא הוספנו לקבל. לעומת זאת, בבקשות המצויות עדיין בטיפול, אנו מקבלים בקצב הולך וגובר מכתב סטנדרטי של דרישת מסמכים. מסמך זה חוזר על כל הרשימה שלעיל (לעתים בניסוח אחר במקצת) ומוסיף גם את הפריט "פירוט השהייה של המבקש/ת והמוזמן/ת בישראל ומחוצה לה". לפני כל פריט מופיע ריבוע, ואם המסמך נדרש, הפקיד מסמן בו X. לכן יכונה המסמך הזה בהמשך "מסמך ה-Xים".

מסמך ה-Xים נפתח בהודעה לפיה "בקשתך לאיחוד משפחות נבחנה, ונמצא כי לא הוכח שמרכז החיים שלך נמצא בישראל". בסיומה נמסר, כי "עד להמצאת כל המסמכים והפרטים הנדרשים לעיל לא נוכל להמשיך ולטפל בבקשתך. אם לא יומצאו המסמכים בתוך תקופה של עד שלושה חודשים, נראה את בקשתך כמבוטלת".

הדרישות במסמך ה-Xים הן מרחיקות לכת ביותר, וכמעט שלא תהיה משפחה שתוכל לעמוד ברף הגבוה שהן מציבות. בני זוג הנשואים מאז שנות השבעים והשמונים, לא יוכלו בד"כ להביא חשבונות חשמל מכל שנות נישואיהם. בני זוג חדשים, ספק אם יוכלו להביא אישורים מהביטוח הלאומי, שכן קבלת קצבאות ילדים מהביטוח הלאומי כרוכה בהליכים קשים כמעט כבמשרד הפנים, והן ניתנות רק לאחר שהמוסד לביטוח לאומי משתכנע, כי האישה חיה בירושלים מעל שנתיים. הדרישה שהחשבונות יהיו על שם המבקש גם היא לא תתקיים בד"כ: ברוב המקרים החשבונות הם על שם בעלי הבית או קרובים מהמשפחה המורחבת, שבני הזוג חיים איתה בצוותא. משפחות שהיו בתנועה בין הגדה לירושלים לא יוכלו, כמובן, להביא מסמכים המעידים על חיים בירושלים משך כל התקופה. יש גם חשש שהדרישות המופרזות למסמכים ואישורים שונים יבססו תעשיית זיופים חדשה במזרח העיר, ושמפחות רבות יהיו קורבן לסחיטה מצד מנפקי אישורים למיניהם, ומצד מי שהשכירו להם את בתיהם (בעבר או בהווה) ושעתה עליהם לאסוף מידיהם חשבונות ישנים או למצוא עותקים של הסכמי שכירות ישנים או לחתום הסכמים בכתב בדיעבד, כאשר עד עתה היתה השכירות בע"פ (ישנם בעלי בתים שאינם מוכנים להסכם בכתב, ודאי לא הסכם שיועבר לאחת מזרועות הרשות, אם משום שהם חוששים ממס הכנסה ואם משום שהם מקבלים תשלומים מהביטוח הלאומי, על סמך היעדר הכנסה אחרת).

יצוין, שעם הזמן, אולי בעקבות מכתבים בהם מחינו על דרישה חוזרת של מסמכים שכבר הועברו ללשכת משרד הפנים בעבר, נעשו פקידי משרד הפנים סלקטיוויים יותר בסימון ה-Xים. אנו שולחים, כמובן, גם חשבונות שלא על שם המבקשת (ומציינים את הקשר בין המבקשת למי שעל שמו החשבון), וכמדיניות איננו שולחים חשבונות וחוזי שכירות ישנים (מלפני 1990), שכן איננו סבורים, שסביר לצפות שמסמכים אלו יישמרו, וגם אין להם רלוונטיות למרכז החיים היום.

ממסמכי ה-Xים עולה, שקיים גידול מסוים בכוח האדם במשרד הפנים. ניתן למצוא עליהם את חתימותיהם של הפקידים שמואל אורן, אורה כהן ועוד חתימה לא מזוהה, ללא שם הפקיד.

עיון במסמכי ה-Xים מעורר שני חששות:

1. נראה שבדיקת מרכז החיים נעשית לא על בסיס כללים ראייתיים רגילים, אלא על בסיס שיטה טכנוקרטית נוקשה, בה נקבע רף מסמכים מסוים, בלתי ניתן להשגה. כל מי שלא יעמוד ברף זה, אפילו העביר די הוכחות המצביעות על פי כל קנה מידה סביר על מרכז חיים בירושלים, בקשתו תידחה...

2. החשש, שאושש בשיחה של עו"ד לקר עם אחת מפקידות מהלשכה, הוא שדרישת המסמכים, ביחוד הדרישה למסמכים מהעבר עד ליום הנישואין, נועדה

לאפשר למשרד הפנים לבדוק אם בתקופה זו או אחרת העתיקה התושבת את מרכז חייה מירושלים. במקרה זה עלול משרד הפנים לשלול תושבותה.

הסדרי הביניים עד להכרעה בבקשה לאחמ"ש

כאשר בן הזוג הוא נתין זר (בד"כ ירדני), הנמצא בישראל מכוח רשיון ביקור, מכובדים הסדרי הביניים שנקבעו במכתבה של עו"ד מלכה סן מ-17.1.96.

החל מאביב 1996 החלו מבקרים אלו לקבל התרי שהייה בישראל מסוג ב/1, המתחדשים מדי שישה חודשים, והכוללים את הזכות לעבוד בישראל.

אולם, הסדר ביניים זה אינו מיושם כאשר בן הזוג הוא תושב השטחים. על שהייתם של תושבי השטחים בישראל חלים הן החוק הישראלי בדבר הכניסה לישראל (עליו מופקד משרד הפנים), והן הדין החל בשטחים בנוגע ליציאה מהשטחים (עליו מופקד הצבא). בחוק הכניסה לישראל הוכנסו הוראות, שמטרתן לתאם בין שני הדינים*, אולם גם לאחר תיאום זה אין המצב המשפטי חד משמעי.

בפועל, מכל מקום, נמנע משרד הפנים מלתת אישורי שהייה זמניים לתושבי השטחים, והם מופנים למינהל האזרחי לקבל היתר כניסה לישראל. בעבר לא כללו היתרים אלו את הזכות לעבוד בישראל, ומאז פברואר 1996 כלל אין ניתנים היתרי כניסה לישראל על בסיס של משפחות חצויות.

בעיה נוספת היא זו של נתינים ירדנים, הנמצאים כאן ברשיונות ביקור והמסיימים בתקופה זו את מקסימום ההארכות שמשרד הפנים רשאי להעניק לסוג הרשיונות שניתן להם (ב/2) ע"פ החוק: מדובר במי שנכנס לישראל בסוף 1993 ובראשית 1994 - לקראת השינוי במדיניות - ולא יצא מאז. במקרה אחד, במקום להמיר את רשיון הביקור ברשיון לישיבת ארעי (שניתן להארכה באופן בלתי מוגבל), נדרש בן הזוג לצאת לירדן, והצליח לשוב לכאן ברשיון חדש (שאינו כולל היתר עבודה) רק לאחר התערבות עורך דין.

רישום ילדים

כאמור, תקנות הכניסה לישראל מעניקות לילדים שנולדו בישראל את מעמדו של אביהם. במקרים של בני זוג מזרח ירושלמים, שבהם האם תושבת והאב אינו תושב, חל הסיפא של תקנה 12 לתקנות, לפיה, אם התנגד ההורה השני למתן

* סעיף 13א לחוק וצו הכניסה לישראל (פטור תושבי יהודה ושומרון, רצועת עזה וצפון סיני, מרכז סיני, מרחב שלמה ורמת הגולן) תשכ"ח-1968.

מעמד לילד ע"פ מעמד האב, נתון הנושא לשיקול משרד הפנים. למשרד הפנים טופס מיוחד לבקשה לרישום ילדים במצבים אלו. ההחלטות בבקשות לרישום ילדים נחתכות בהתאם למרכז החיים. כאשר מרכז חיי המשפחה בירושלים, יירשמו הילדים בירושלים: הם יירשמו (עם מספר זהות) במרשם האוכלוסין ובתעודת זהות האם ויקבלו תעודת לידה ישראלית. כשיגדלו יהיו זכאים לתעודת זהות כחולה.

ב-1994, עם החלת המדיניות החדשה, היתה עמדת משרד הפנים (שהתקבלה במוקד ללא התנגדות), שהליך רישום הילדים צריך להיבלע בהליך האחמ"ש לאב, ואם הוגשה בקשת אחמ"ש לאב, אין עוד טעם בהמשך ההליך בבקשה לרישום הילדים. עמדה זו נראית לכאורה סבירה, שכן בשני ההליכים נדרשת הוכחה למרכז חיים בירושלים. אך הסבירות היא רק לכאורה: ראשית, בבקשה לרשיון קבע לאב-הבעל, נשקלים גם שיקולי ביטחון, שהם רלוונטיים לו, אך לא לילדיו. אם שיקולים אלו מכריעים נגד אישור הבקשה, היא מסורבת גם לגבי הילדים. הטיפול בבקשת אחמ"ש מתמשך הרבה יותר זמן מהטיפול בבקשת רישום הילדים. אמנם ילדים קטנים שאינם מחזיקים בתעודת זהות יכולים לחיות בירושלים גם בתקופת סגר, אבל מספר הזהות ותעודת הלידה נדרשים מהם לצורך קבלת שירותים רבים. מבחינה מהותית צריכה המדינה לתת יחס מיוחד ומועדף להסדרת ענייניהם של ילדים (למרות האמור כאן, יש להדגיש, שגם ההיענות לבקשה לאיחוד משפחה לאב קשור לזכויותיהם של הילדים - לזכותם לחיות עם אביהם, ולזכותם שחיי המשפחה לא יופרעו לא ע"י פירוד כפוי ולא ע"י עקירה כפויה (לארץ אחרת).

בינואר 1996, בעקבות לחץ של המוקד ושל עורכי דין שונים, חל שינוי במדיניות, ומשרד הפנים החל לטפל באופן נפרד ובלתי תלוי בבקשות לאיחוד משפחות ובבקשות לרישום ילדים. על מדיניות זו הוצהר, בין היתר, במכתבים של חיאט נצרה למוקד להגנת הפרט מ-28.1.96. ושל עו"ד מוריה בקשי מהלשכה המשפטית של משרד הפנים לעו"ד רוזנטל מיום 18.3.96. מאז הוגשו ע"י המוקד בקשות עבור רבות מהמשפחות בהן עניין איחוד המשפחות עבור הבעל תלוי ועומד. בקשה אחת נענתה בחיוב במאי 1996. שאר הבקשות נשארו בטיפול עד לאוקטובר 1996.

אנו יודעים מאנשים שפנו אלינו, שהמדיניות של מתן אפשרות להגשת בקשה לרישום ילדים גם בעת שתלוי ועומד אחמ"ש עבור הבעל, איננה מופעלת כלפי האוכלוסייה שאיננה מיוצגת. תושבות שביקשו לרשום את ילדיהן נשאלו, אם הוגש אחמ"ש לבעל. משהשיבו בחיוב, סירב משרד הפנים לקבל מהן את הבקשה.

בינתיים החל משרד הפנים גם לחדש את הטיפול בבקשות משנת 1993 שהוגשו בזמנו ע"י המוקד ולא טופלו אז. מכתבינו הישנים נשלפים מתהום הנשייה, לאחר שלא זכו לכל התייחסות מצד משרד הפנים משך שלוש שנים, ולאחר שגם אנו הפסקנו ללחוץ בנושא לאור הגשת בקשת איחוד משפחות עבור הבעל, ולאור המדיניות האמורה של חיבור בקשת רישום הילדים עם בקשת האחמ"ש לאב.

כמו כן, כותב המוקד למשרד הפנים, כי לפי הבנתנו הקריטריון הקובע הוא מרכז החיים הנוכחי, וכי לזה גם כיוונו את טענותינו העובדתיות.

קבלת תעודת זהות ראשונה

(בגיל 16, עפ"י החוק, יש להתחיל לשאת תעודת זהות, וכן למי שמקבל מעמד של תושב וכד').

במספר מקרים (למשל, 4632) ילדים השייכים למשפחות חזיות, שנרשמו במרשם התושבים ושהגיעו לגיל 16, נדרשו להגיש מסמכים המוכיחים כי מרכז חייהם בירושלים, כאשר פנו לקבל תעודת זהות. משיחת טלפון עם הפקידה האחראית במשרד הפנים, התברר שזהו נוהל קבוע. לדעתנו, זהו חלק מהניסיון לשלול תושבות (בדומה להחרמת תעודות זהות מאמהותיהם של אותם ילדים).

ביטוח לאומי וביטוח בריאות

שורה של זכאויות - ובמיוחד הזכאויות לקצבת ילדים מהביטוח הלאומי ולביטוח בריאות - מוקנות אך ורק לתושבי המדינה. לעניין זה, הגדרתו של תושב שונה מזו שע"פ חוק הכניסה לישראל: המצב העובדתי בהווה הוא שקובע, ללא זיקה למעמדו של האדם לפי החוקים עליהם מופקד משרד הפנים. יציאה מישראל (לרבות לשטחים) מביאה לאבדן הזכויות המוקנות לתושב. אולם ניתן לשוב ולרכוש זכויות אלו, כאשר שבים ומשתקעים בתחום ישראל. בפסיקה נקבעה חזקה, לפיה מי שמתגורר בתחום ישראל שנתיים רצופות הוא תושב. לפי חוק הביטוח הלאומי, אם כן, ההגירה מירושלים ואליה היא דו-כיוונית, בעוד שמשרד הפנים נותן נפקות רק ליציאה מירושלים כשוללת תושבות, ואינו מכיר בישיבה ממושכת בעיר כמקנה זכויות.

גם ההליכים בביטוח הלאומי הם ארוכים וקשים, וכוללים סדרה של בדיקות הנעשות ע"י פקחים בבית המשפחה, כדי לוודא שהמשפחה אמנם חיה במקום. הבדיקות הן קפדניות ביותר, ובמקרים רבים הבקשות מסורבות, ונדרש ערר לבית הדין לעבודה כדי שהמשפחה תממש את זכאותה.

מכשול נוסף למימוש הזכאות הוא הצורך במספר זהות. מי שאינו מחזיק במספר זהות אינו יכול לממש את זכאותו לקצבה או לביטוח בריאות, כנראה בשל הסדרים טכניים של מיחשוב בביטוח הלאומי. מדיניות משרד הפנים גורמת לכך שתושבים רבים, המוכרים ככאלו ע"י המוסד לביטוח לאומי, בייחוד ילדים, אינם נושאים מספר זיהוי. במוסד לביטוח לאומי הוחלט לפתור בעיה זו ע"י הנפקה של מספרי זהות זמניים, פיקטיביים, לצורך מימוש הזכאויות החברתיות בלבד. הנוהל מכונה במוסד לביטוח נוהל "דרכוניסטים", והוא מיושם גם לגבי אנשים המוכרים כתושבים, הנושאים דרכון זר, ושאינן להם מספר זיהוי ישראלי.

אנו מתבקשים להשלים מסמכים ולמלא טפסים על מנת שהבקשות יטופלו. הפנייה להשלמת מסמכים ולמילוי טפסים נעשית על גבי טופס ה-Xים של האחמ"ש (לאחר שהמלים "איחוד משפחות" נמחקות ביד ובמקומם נרשם "רישום ילדים"). באופן סטנדרטי נוהגת הפקידה העוסקת ברישום ילדים לסמן Xים בכל המשבצות.

החשש הוא, ש"שליפת" בקשות מהעבר, מיועדת לרכז מידע על משפחות שבהן אחד מבני הזוג אינו תושב, בדרך לשלילת מעמדה בישראל של האישה התושבת ושל אותם ילדים הרשומים כבר במרשם.

בסוף אוקטובר 1996 החל המוקד לקבל תשובות חיוביות למספר בקשות לרישום ילדים.

נוסח האישורים מכשיל:

"בתשובה על מכתבך מיום _____ הריני להודיעך כי החלטנו לאשר רישום ילדיה כתושבי ישראל ולפי הרשימה הלוטה בזה.

החלטתנו הנ"ל מתבססת על הטיעון ועל ראיות לכאורה, לפיהן מיוני 1967 ועד היום, היא או הוריה מקום המגורים הקבוע היה והינו באותו חלק של שכונה או אזור הנמצא בתחום ירושלים.

למותר לציין כי אם בעתיד יגיע לידינו מידע שיש בו כדי לסתור את הטיעון הנ"ל ואת הראיות שהוצגו לנו, יהיה רשאי שר הפנים לעשות שימוש בסמכותו לפי סעיף [כך במקור!] 11 לחוק הכניסה לישראל ולבטל את הכרתו כמי שיושבים בקביעות כחוק בתחום מדינת ישראל על כל ההשלכות הכרוכות בכך."

סעיף 11 הנ"ל מאפשר לשר הפנים לבטל רשיונות לישיבת קבע "ע"פ שיקול דעתו", ומן הסתם, הוא זכאי לבטל רשיון שניתן על סמך הטעיה מכוונת מצד בעל הרשיון.

במכתבי האישור האלו, יש ניסיון להכניס לפיהן של המבקשות רישום ילדיהן, כמו גם לפיו של המוקד, טענות שכלל לא נטענו (ועובדות שאף לא נבדקו ע"י המוקד) ושמרחיקות כמעט 30 שנה אל תוך העבר.

במשרד הפנים אף דורשים ממי שמקבלת את האישור למסור (בעת הליך הרישום) הצהרה בכתב, שיכולה להיות ערוכה ע"י הכתבנים שמחוץ למשרד, לפיה מאז שנישאה היא חיה בירושלים. נתקלנו בדרישה זו גם טלפונית וגם כאשר עובד המוקד ליווה שתיים מהנשים לרישום. משרד הפנים הסתפק, עם זאת, בהצהרה לפיה כל העובדות שנמסרו באמצעות המוקד להגנת הפרט למשרד הפנים בעניין מרכז חייה, יחד עם ילדיה, בירושלים, הן נכונות.

נוהל הדרכוניסטים - שנועד להקל על המשפחות ולהבטיח לילדים טיפול רפואי - קיים אמנם על הנייר, אך כמעט שאינו מורגש בשטח. עד היום נתקלנו אך ורק במקרה אחד של יישומו: בן זוגה של אישה ירושלמית, וילדיהם הרשומים בגדה זכו בכרטיסים מגנטיים של הביטוח הלאומי. גם במקרה זה, אחד הילדים, שאינו רשום לא במרשם האוכלוסין הגדתי ולא בזה הישראלי, לא זכה בכרטיס.

אנשים שפנו ללשכת הביטוח הלאומי במזרח ירושלים, בליווי עו"ד המוקד, עוד בסתיו 1995, ומילאו טפסי "דרכוניסט", לא קיבלו מספרי זהות זמניים עד היום. בישיבה שקיימו עובדי המוקד עם מר אברהם מנע במוסד לביטוח לאומי נאמר לנו על ידיו, כי כ-1,500 בקשות של דרכוניסטים מונחות כאבן שאין לה הופכין במוסד וכי יש לפתור את הבעיה.

כאשר בוחנים את משך הזמן הנדרש למימוש הזכויות החברתיות הנובעות מתושבות, יש לזכור, כי המדובר בקצבאות ילדים - שהן לעתים קרובות אמצעי בלעדי להבטיח לאותם ילדים איכות חיים מינימלית - ובביטוח בריאות, שבהיעדרו אין ילדי התושב מקבלים טיפולים רפואיים בקופות החולים, והם נזקקים לרופאים ולבתי חולים פרטיים - הוצאה שמשפחות רבות, במיוחד במזרח ירושלים, אינן יכולות לעמוד בהן. כשמדובר באיכות החיים ובבריאות של ילדים, היינו מצפים לטיפול מזורז יותר.

סוגיה נוספת הקשורה לביטוח הלאומי היא העברת המידע בין הביטוח הלאומי לבין משרד הפנים. עקב הבדיקות המדוקדקות של הביטוח הלאומי, קבלת קצבאות ילדים מהווה עבור משרד הפנים אינדיקציה חשובה למרכז חיה של משפחה בירושלים. לא פעם אף "מיעץ" לנו משרד הפנים להפנות משפחה למוסד לביטוח לאומי לתבוע קצבת ילדים. אך הקשר לא מתמצה בכך. במקרה אחד ביקשה אותנו פקידה בביטוח הלאומי להפנות אישה למשרד הפנים, כדי להביא אישור על מעמדה בישראל. כזכור, אין זיקה ישירה בין מעמדו של אדם לפי משרד הפנים לבין זכאותו בביטוח הלאומי. כעבור שבועות ספורים נתקבלה הודעה ממשרד הפנים, כי תושבותה של האישה פקעה, וכי עליה להשיב את תעודת זהותה. מתעורר רושם ברור, שפקידת המוסד לביטוח לאומי שימשה כלי עבור משרד הפנים כדי לשלוח את האישה ללשכה, על מנת ששם יחרימו את תעודת זהותה.

היקפם של קשרי המידע והעבודה בין משרד הפנים לבין המוסד לביטוח לאומי אינו ידוע, וחוקיותם של קשרים אלה מוטלת בספק.

סגר

כבר הוזכר, שהסגר הופך את עניין ההיענות לבקשות לאיחוד משפחות לקריטי יותר מאשר בעבר. למעשה, הוכרזו הגדה ועזה כאזורים צבאיים סגורים עוד ב-2 ביולי 1967, אולם עד לשנות ה-90 התאפשרה כניסה של פלסטינים

לירושלים (ולכלל ישראל להוציא אילת) ע"פ היתר יציאה כללי (מס' 5) (יהודה ושומרון), תשל"ב-1972. מניעת כניסה לישראל היתה נעשית על בסיס אישי. החל ממלחמת המפרץ התהפכו היוצרות - תוך עליות וירידות. ב-10 בפברואר 1991 הותלה אישור היציאה הכללי. הסגר נעשה הכלל, והיציאה לישראל הותרה אם על בסיס היתרים אישיים ואם על בסיס השתייכות למגזרים (כגון גברים מעל גיל 50, למשך תקופה קצרה וכגון נשים, שבתקופות מסוימות לא נדרשו לקבל היתר אישי לכניסה לישראל).

החרפה נוספת היתה, כאשר ב-30.3.93 הותלו כל היתרי היציאה שניתנו מאז 1991. מאז חלו עליות וירידות נוספות בחומרת הסגר. מדי פעם - בעקבות פיגועים - הותלו כל אישורי היציאה לישראל (הביטוי "הותלו" משמש במקרה זה במשמעות של "בוטלו עד הודעה חדשה"). לאחר ההתליה ("הטלת סגר" בלשון כלי התקשורת, כאילו קודם לא היה הסגר קיים), היו מוחלות בהדרגה הקלות בסגר וניתנים אישורים חדשים - עד להתלייתם שוב. למרות העליות והירידות המגמה לאורך זמן היתה מגמה של החרפה.

אחד הקריטריונים לקבלת אישור כניסה לישראל היה הקריטריון של "משפחה חצויה". בנוהל משפחות חצויות ניתנו רשיונות כניסה תקופתיים לישראל, כולל לינה, לתושבי שטחים הנשואים לתושבי ישראל. הנוהל השתנה מדי פעם: בראשיתו נדרשו התושבים להציג מסמכים המעידים על מרכז חיים בישראל (בדומה לאלו הנדרשים ע"י משרד הפנים). בהמשך (החל ממאי 1995) ניתן ההיתר על סמך אישור משרד הפנים, כי בקשת אחמ"ש מצויה בטיפול.

מאז "הטלת הסגר" (כלומר הפיכתו למוחלט) בסוף פברואר שנה זו, טרם חודש נוהל משפחות חצויות, ובני המשפחות שהם תושבי השטחים מנועים מלהיכנס לירושלים - ובמלים אחרות, המשפחות מופרדות מאז פברואר 1996..

החרמות של תעודות זהות

במקביל לשינוי המדיניות מראשית 1994, החל גל של החרמת תעודות זהות מתושבי מזרח ירושלים, שמשרד הפנים סבור, כי העבירו את מרכז חייהם אל מחוץ לתחום השיפוט של ירושלים.

מן הראוי לציין כי משרד הפנים נוקט - מאז חודש מרץ 1994 - במדיניות פסיבית בנושא, מעין "העכביש האורב לטרפו": מי שמגיע ללשכת משרד הפנים במזרח ירושלים לקבל שירותים שונים, עלול למצוא עצמו ללא תעודת זהות עוד, ומשמעות העניין כי נמחק מקובץ מרשם התושבים בישראל.

בין אלה שאיבדו תושבותם, רבות מאותן נשים שהבקשות שהגישו לפני שנים לאיחוד משפחות לבעליהן, טרם נענו. נשים אלה פנו למשרד הפנים לברר אודות אותן בקשות תלויות ועומדות, ומצאו עצמן ללא תעודות זהות, לפתע פתאום, כשהן משוללות תושבות. משרד הפנים מסרב למסור ברבים מספר האנשים שתעודותיהם ניטלו ו/או שנמחקו מאז 1994 ממרשם התושבים.

הוזכר כבר כי גורמים רבים, שמקורם במדיניות מתמשכת במזרח ירושלים, כמו סירוב לאשר תוספות בנייה או תכניות מתאר לשכונות במזרח ירושלים, המדיניות המפלה בין המינים לעניין בקשות לאיחוד משפחות שהיתה נהוגה על-ל-1994 ועוד, אכן הביאו לכם שנשים רבות, בפועל, הלכו אחרי בעליהן, כגירסת משרד הפנים, מחוסר ברירה. אין יודעים כיום מה משך השהות מחוץ לגבול המוניציפאלי של ירושלים, שלפיו מחליט מי שמחליט במשרד הפנים לשלול תושבות. ולגבי אלה החוזרים להתגורר בעיר - אין יודעים כמה שנים עליהם שהתגורר בעיר, אחרי שיצאו ממנה לפרקי זמן שונים - כדי שתוכר זכותם להיחשב כתושבים מן המניין, ללא חשש מאובדן תושבות.

הטופס על גביו מאושרות היום בקשות לרישום ילדים מרמז על כך, שע"פ גישתו של משרד הפנים אין כאן תקופת התיישנות: משתמע ממנו כי אם באיזושהי תקופה מיוני 1967 עד היום לא היה מקום המגורים הקבוע של תושב כלשהו בתחום השיפוט של ישראל, תושבותו בטלה, ועמה זכות התושבות של ילדיו ושל ילדי ילדיו שהוקנתה להם בשל היותו תושב.

המצב אינו ודאי, אך כל מי שעזב אי פעם את העיר, מאוים תמיד בשליחת תושבותו.

פניות לבג"צ

לא מעט מקרים של סירוב לבקשות אחמ"ש הובאו בפני בג"צ באמצעות המוקד להגנת הפרט במהלך השנה האחרונה. כל העתירות תלויות ועומדות, ובמרביתן אף לא הוגשה תשובה מטעם המדינה. במצב זה בג"צ אינו מהווה כלי לחץ על הרשויות, מה גם שאין ביטחון מה תהא עמדתו בנושא.

סיכום

פרשנותו של משרד הפנים לגבי מהותה של תעודת הזהות הכחולה בה מחזיקים תושבי מזרח ירושלים, עוטפת את העיר במעין מעטפת בלתי נראית. המעבר דרך מעטפת זו הוא אך ורק לכיוון אחד: אל מחוץ לעיר. בכיוון השני אותה מעטפת היא בלתי חדירה כמעט.

ראשיתה של מעטפת חד-סטריית זו בבג"צ 282/88 מובארק ענואד נ' ראש הממשלה ושר הפנים [פד"י מב(2) 424], שם נתן בית המשפט העליון לגיטימציה לפרשנות המשפטית שבבסיסה של מדיניות משרד הפנים. בשנה האחרונה אנו רואים כיצד משרד הפנים מעבה ומשכלל "מעטפת" זו, ומשתמש בה כדי לצמצם באופן משמעותי את מספר הפלסטינים בעיר האוחזים בתעודות זהות כחולות.

אט אט מגלים תושבים רבים, בזה אחר זה, כי קו תחום השיפוט של ירושלים, שכלל אינו ניכר בשטח ושחצייתו לא חייבה מעולם אישור כלשהו, ולא שינתה את יחס משרד הפנים כלפיהם, הופך לפתע לחומה בלתי עבירה, כאשר מנסים

לחצותו בכיוון השני. לא פעם חוצה חומה זו ומפרידה בין בני זוג ובין הורים וילדיהם. גם מי שמעולם לא עבר להתגורר מחוץ לירושלים מגלה, כי שהייתו בעיר היא על תנאי, וכי עליו לשוב ולהציג בפני פקידי משרד הפנים חבילות של מסמכים להוכחת תושבותו - לעתים לשווא.

אין המדובר במהגרים זה מקרוב באו - מדובר באנשים שנולדו בירושלים, הם ואבותיהם, ושירושלים היא עירם היחידה.

23.11.96

(מ.מ. 17342)